

О.С. Єгорова, Українська академія банківської справи

РОЗВИТОК СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ

У статті розкриваються етапи розвитку страхування життя в Україні з 1990 по 2002 рік. Зроблений аналіз розвитку галузі на сучасному етапі. Проаналізоване соціально-економічне значення, основні напрямки реформування і причини, які стримують розвиток довгострокового накопичувального страхування життя в Україні.

Ключові слова: страхова премія, страхова сума, договір страхування, змішане страхування життя, накопичувальне страхування життя, страхові резерви.

Розпиток ефективного страхового ринку значною мірою залежить від діяльності страховиків, котрі здійснюють соціально важливі види страхування, зокрема, страхування життя.

Стан ринку страхування життя в Україні практики оцінюють як депресивну стагнацію. Страхування життя займає на українському ринку страхових послуг найменшу частку - 0,57 % (в 2002 р.), тоді як у країнах з розвинутою економікою цей показник дорівнює 30-40 %. В європейських країнах світу частка внесків по довгостроковому страхуванню життя сягає 6-10% ВВП, в Україні - 0,006%. Крім того, внаслідок нелегальної діяльності іноземних страхових компаній, які займаються страхуванням життя, Україна за даними Програми розвитку страхового ринку України, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 02.02.2001 р. № 98 щорічно втрачає 80-100 млн. дол. США, що відповідає розмірам закордонних кредитів України. І, нарешті, за показником отриманих страхових премій по страхуванню життя в 2000 р. за дослідженням швейцарської компанії "Swiss-Re", Україна зайняла 83 місце (20 коп. страхових платежів на душу населення) з 85 існуючих і обігнала лише Югославію та "африканський" Катар, який не зібрав страхових премій взагалі.

Розглянемо більш детально розвиток страхування життя в Україні з початком ринкових реформ і проаналізуємо сучасний стан розвитку, існуючі проблеми і напрямки реформування галузі страхування життя в Україні,

В 1990 р. у структурі страхових платежів Держстраху СРСР на надходження від народного господарства припадало 37,4 % загального обсягу, від населення - 62,9 %. При цьому в складі надходжень громадян 90 % - внески за довгостроковими договорами страхування життя. Такі договори мала переважна більшість працездатного населення Союзу (68,3%), а в Україні страхували своє життя 71,4 % населення,

Але вже після розпаду СРСР та примусового вилучення ресурсів зі структур колишнього Держстраху в Україні галузь страхування життя опинилась у стані практично повного занепаду: обсяги залучення страхових платежів, за офіційною статистикою, щороку зменшувались майже у два рази, незважаючи на стрімкі темпи зростання галузі страхування в цілому. Ринок був практично поза державним регулюванням і на ньому в основному панували нелегальні іноземні брокери, такі як Si Save-Invest та інші, які абсолютно безконтрольно вивозили значні валютні резерви за межі держави.

В 1995 р. в Україні було створено "дику" методику формування резервів щодо страхування життя, яка відбила у страховиків бажання укладати договори з найпоширенішого раніше змішаного страхування життя. Адже було встановлено норму, що виключила з переліку умов страхування таку страхову подію, як тимчасова чи постійна втрата працездатності внаслідок нещасного випадку. Через кілька років помилку виправили, але і нині чинна методика далека від ідеальної. Приміром, договорами страхування заборонено передбачати можливості часткових страхових виплат до закінчення терміну їх дії чи до моменту страхового випадку, що загалом суперечить світовій практиці страхування.

Ситуація дещо покращилась з прийняттям у 1996 р. Закону України "Про страхування", проте певний перелом ситуації було досягнуто лише у 2000 р., коли галузь показала перші позитивні показники зростання.

Аналізуючи стан розвитку страхування життя в Україні протягом 1995-2000 рр., необхідно відзначити тенденцію до зниження таких показників, як кількість діючих договорів, страхові премії та виплачені страхові суми.

В 2000 р. кількість укладених договорів страхування життя становила 542673 одиниць і зменшилась у порівнянні з 1999 р. на 17%, з 1998 р. - на 26%, а з 1995 р. - на 66%. Якщо в 1995 р. обсяг зібраних страхових премій становив 60988 тис. грн., то в 1996 р. - 33454 тис. грн. (або 54,9% до 1995), в 1997 р. - 18560 тис. грн. (або 55,5% до 1996 р.), в 1998 р. - 12865 тис. грн. (або 63,9% до 1997 р.), в 1999 р. - 7647 тис. грн. (або 59,4% до 1998 р.), в 2000 р. - 10100 тис. грн. (або 16,6% до 1995 р.) [3].

В 1995-1999 рр. в Україні також спостерігалось зниження сум страхових виплат. Так, в 1996 р. сума страхових виплат становила 62,4% у порівнянні з 1995 р., в 1997 р. - 49,9% від попереднього, в 1998 р. - 63,4% від 1997 р., в 1999 р. - 55,6% від 1998 р. І лише у 2000 р. мало місце зростання сум страхових виплат порівнянні з минулим роком на 25,1% [3].

Основними причинами, котрі стримували розвиток довготермінового страхування життя, були і залишились на сучасному етапі розвитку:

- низький рівень доходів населення;
- інфляційні процеси в економіці;
- знецінення нагромаджених страхових платежів в установах Держстраху на початку 90-х років ХХ ст.;
- обмежені напрями інвестиційної діяльності страховиків-
- відсутність податкових пільг, котрі стосуються як страховиків, так і страхувальників,

Станом на 01.07.2002 р. в Україні зареєстровано 9 страхових компаній, які займаються страхуванням життя (всього в Україні 328 страхових компаній), однак лише 9 страховиків реально займаються цим видом страхування. Причому, як показує статистика, домінуюче становище на ринку займають страхові компанії, які є представниками закордонних страховиків чи інвесторів - "ЕККО", "Граве Україна", "Юпітер", Загальні показники діяльності страхових компаній по страхуванню життя за 2001 р. представлені в табл. 1

Таблиця 1

Показники діяльності страхових компаній по страхуванню життя (за 2001 р.)

№ пор.	Назва компанії	Активи, тис. грн.	Статутний капітал, тис. грн.	Страхові резерви, тис. грн.	Частка перестраховиків у страхових резервах, тис. грн.	Страхові платежі, тис. грн.	Страхові виплати, тис. грн.	Кількість договорів страхування за рахунок підприємства (колективні договори)	Кількість договорів страхування з громадянами (індивідуальні договори)
1	Українська промислова страхова компанія	10460,1	10000	81,1	0	87,8	0	5	5
2	Тарант-Life"	4957,3	5000	259,9	233,6	293,5	0	172	0
3	"АСКА-Life"	3572,2	3500	691,5	92	701,4	3,1	647	394
4	Граве Україна"	2920,1	1116,3	3097,7	2787,9	6661,4	97,76	1894	1092
5	"ТАС"	2885,3	1535,3	1185,4	19,9	1448,5	3	1530	240
6	"Надія"	1240,1	600	558,1	0	1611,9	1395	15455	119434
7	"Арта"	959,1	365	421,5	0	299,9	117,5	51	2780
8	"ЕККО"	734,1	490	3285,5	2916,2	1500,8	8,9	21	315
9	"Юпітер"	619,6	792,1	368,6	331,7	1116	0	24	633
	Всього	28347,9	23398,7	9949,3	6381,3	13721,2	1625,3	19799	124893

Таблиця складена за рейтингом Ліги страхових організацій України (ЛСОУ), в якому за основу береться розмір активів страховиків життя. За цим показником на першому місці знаходиться "Українська промислова компанія" з активами 10,5 млн.грн., на другому - "Гарант" - 5 млн. грн., далі три компанії з активами 3-3,5 млн. грн. - "АСКА", "Граве Україна", "ТАС". Проте деякі практики негативно говорять про таке ранжування. Наприклад, рівень і клас компанії доцільно було б характеризувати ще і за такими

показниками, як частка ринку компанії, кількість укладених договорів, якість послуг, які надаються,

Так, за критерієм частки ринку, яку займає компанія, лідером виступає "Граве Україна", вона зібрала 6,7 млн. грн. страхових премій, що становить 48% ринку. На другому місці - "Надія", яка зібрала 1,6 млн. грн. (12%). Третя позиція у "ЕККО" - 11% ринку, далі йдуть "ТАС" - також 11%, "Юпітер" - 8%, "АСКА" - 5% (рис. 1).

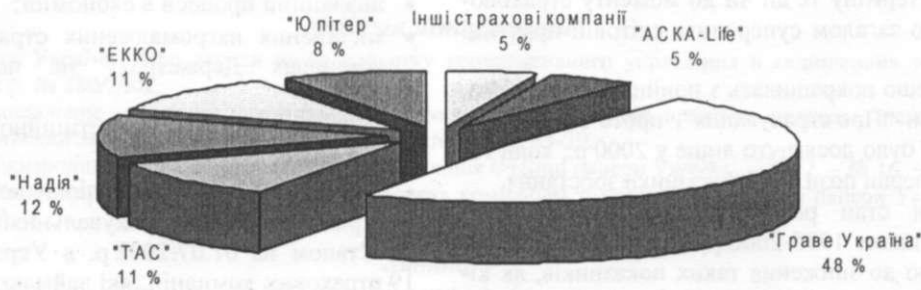

Рис. 1. Структура страхового ринку життя за зібраними преміями (2001 р.)

За кількістю укладених договорів позицію лідерів займають такі компанії, як "Надія", "Граве Україна", "Арта", "ТАС", "АСКА" (табл. 2).

Проте слід зауважити, що "Надію" можна не включати до рейтингу, оскільки вона переважно продає договори так званого "короткострокового ризикового страхування життя", яке не відповідає класичному накопичувальному, строк якого більше 10 років. Отже, перше місце займає компанія "Граве Україна" - 2986 договорів, яка співпрацює з відомим страховим брокером EuroLife.

Таблиця 2

Загальна кількість укладених страховими компаніями України договорів по страхуванню життя (2001 р.)

№ пор.	Назва страхової компанії	Кількість договорів, од.
1	"Надія"	134889
2	"Граве Україна"	2986
3	"Арта"	2831
4	"ТАС"	1770
5	"АСКА- Life"	1041
6	"Юпітер"	657
7	"ЕККО"	336
8	"Гарант-Life"	172
9	Українська промислова страхова компанія Life	10
Всього		144692

Взагалі, сьогодні в Україні практикуються три основні програми страхування життя:

- ризикове страхування життя, тобто страхування на випадок смерті, страхування від нещасних випадків, захворювань та інвалідності;
- змішане страхування життя: накопичувальне страхування з одночасним страховим захистом на випадок смерті з метою забезпечити певний капітал до потрібної дати (приміром, для придбання будинку, святкування весілля тощо);
- пенсійне страхування: накопичувальне страхування для забезпечення додаткового періодичного (приміром, щомісячного) доходу протягом певного терміну чи довічно, після виходу на пенсію або досягнення певного віку.

Середня річна страхова премія по галузі становить 1694 грн. (рис. 2).

На рисунку не представлені розміри страхових платежів "НадіГ і "Арти" - 12 і 106 грн. відповідно, оскільки вони не проводять накопичувальне страхування життя, яке можливе при страхових платежах вище 500 грн. в рік на одного клієнта.

Сьогодні ми можемо стверджувати, що Україна знаходиться на порозі докорінних реформ у галузі страхування життя. Питання відродження галузі набуває все більшої актуальності. І як результат про галузь страхування життя почали серйозно говорити з найвищих владних трибун. Це пояснюється, поперше, тим, що страхування життя має важливе соціальне значення. Страхові компанії зі страхування життя доповнюють систему соціального захисту та підтримки рівня життя громадян за рахунок самих громадян, і, таким чином, тягар соціального забезпечення населення перерозподіляється між державою та ринком страхування.

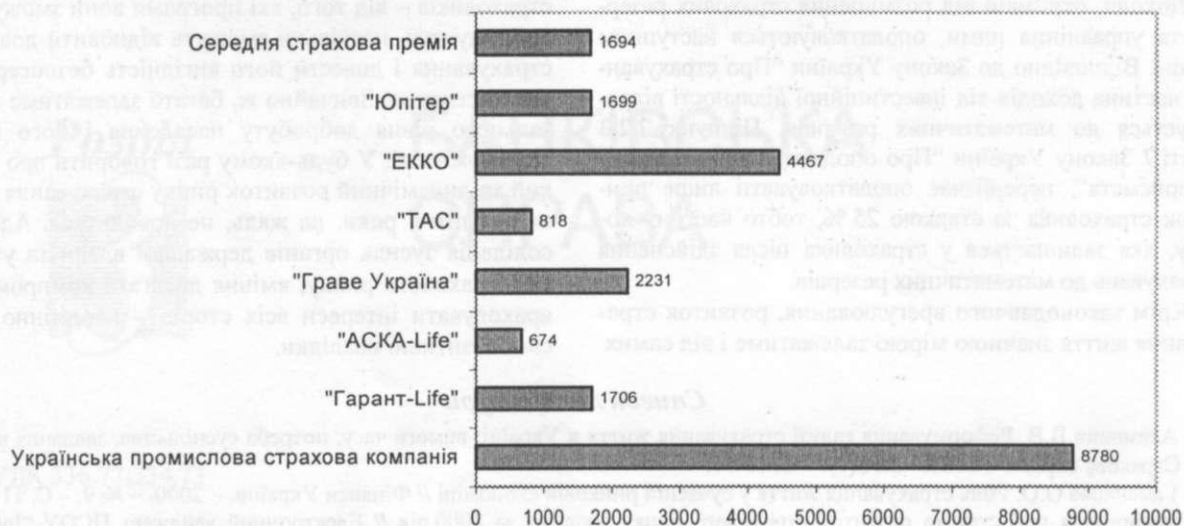

Рис. 2. Середні страхові платежі на один договір страхування життя, грн. (2001 р.)

З метою підвищення життєвого рівня населення треба вжити необхідних заходів щодо подальшого реформування пенсійного забезпечення в Україні і приведення його до світових стандартів. Важливою складовою у системі недержавного пенсійного забезпечення повинно стати залучення страхових компаній і запровадження як одного з типів додаткового недержавного пенсійного забезпечення договорів страхування життя.

По-друге, довгострокове страхування життя є потужним джерелом інвестицій у вітчизняну економіку, які, на відміну від банківських ресурсів, носять довгостроковий характер. В європейських країнах світу частка внесків по довгостроковому страхуванню життя сягає 6-10 % ВВП (в Україні - 0,006 %). Крім того, страхування життя - це основне джерело внутрішнього довгострокового кредитування держави (через державні цінні папери). В різних країнах Європи частка державних цінних паперів у структурі страхових резервів коливається від 20 до 70 %. В Україні цей резерв практично не використовують, а здійснюють запозичення на зовнішніх ринках, ставлячи країну в економічну і навіть політичну залежність перед кредиторами.

І, по-третє, значущим фактором щодо розвитку страхування життя є створення нових робочих місць, бо страхування життя є однією із найбільш трудомістких галузей.

Прийняттям Закону України "Про страхування" 2001 р. і внесенням змін до Закону "Про оподаткування прибутку підприємств" 2002 р. було створено плацдарм для подальшого реформування та відродження страхування життя.

Так, з метою підтримки та стимулювання укладання накопичувальних договорів страхування життя в Законі України "Про страхування" передбачена можливість використання вільноконвертованої валюти під час здійснення страхування життя та можливості формувати частину математичних резервів у вільноконвертованій валюті, з отриманням відповідних лі-

цензій Національного банку України та здійсненням відповідного контролю з його сторони,

Кроком до розвитку системи страхування життя стало прийняття 24 жовтня 2002 р. Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств". Згідно з законом:

1. Розроблена концепція пропонує реформування системи оподаткування страхування життя на різних етапах:

- на етапі сплати страхових внесків;
- на етапі формування та розміщення страхових резервів;
- на етапі здійснення страхових виплат,

При цьому податковий акцент, відповідно до світової практики, зміщується на момент здійснення страхових виплат для того, щоб забезпечити ефективну роботу цих коштів на вітчизняну економіку та формування страхових резервів для гарантування соціального захисту.

2. Запровадження податкових пільг, відповідно до світових стандартів, для "довгострокових договорів страхування життя". Термін такого договору - не менше 10 років (ст. 1.37). В більшості країн цей термін коливається від 7 до 10 років.

Підпункт 5.6.2 статті 5 Закону передбачає частину страхових внесків за довгостроковими договорами страхування життя, які сплачуються за рахунок підприємств на користь найманих працівників, віднести до складу валових витрат в сумі фактично сплачених страхових платежів, що не перевищує 15 % від заробітної плати, отриманої таким працівником від роботодавця протягом кварталу, але не більше 6000 грн. у розрахунку на одного застрахованого працівника протягом року. Запропонована система є персоналізованою. Межа в розмірі 15 % є характерною для європейського законодавства.

Підпункт 7.2.2 статті 7 передбачає, що доходи страховиків-резидентів, отримані за договорами довгострокового страхування життя, оподатковуються за ставкою 0 %, доходи за іншими договорами - 3 %.

Доходи, отримані від розміщення страхових резервів та управління ними, оподатковуються наступним чином. Відповідно до Закону України "Про страхування" частина доходів від інвестиційної діяльності відраховується до математичних резервів. Підпункт 7.2.3 статті 7 Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств", передбачає оподатковувати лише прибуток страховика за ставкою 25 %, тобто частину доходу, яка залишається у страховика після здійснення відрахувань до математичних резервів.

Крім законодавчого врегулювання, розвиток страхування життя значною мірою залежатиме і від самих

страховиків - від того, які програми вони зможуть запропонувати, наскільки зможуть відновити довіру до страхування і довести його вигідність безпосередньо для населення. Звичайно ж, багато залежатиме від загального рівня добробуту населення і його платоспроможності. У будь-якому разі говорити про швидкий та динамічний розвиток ринку страхування життя в найближчі роки, на жаль, не доводиться. Але консолідація зусиль органів державної влади та учасників страхового ринку, вміння досягати компромісу та враховувати інтереси всіх сторін - неодмінно дасть свої позитивні наслідки.

Список літератури

1. Адамович В.В. Реформування галузі страхування життя в Україні: вимога часу, потреба суспільства, завдання влади // Страхова справа. - 2002. - № 3(7). - С. 15-17.
2. Гаманкова О.О. Роль страхування життя у сучасній ринковій економіці // Фінанси України. - 2000. - № 9. - С. 11-13.
3. Інформація про стан та розвиток страхового ринку України за 2000 рік // Електронний дайджест ПСОУ "Insurance Online". - 2001. - № 23.
4. Міщук Т. Страхування життя в Україні // Вісник страхового ринку України. - 2001. - № 1. — С. 163-167.
5. Показатели страховых компаний по страхованию жизни за 2001 год // Финансовые услуги. - 2002. - № 1-2. - С. 55.
6. Рынок страхования жизни Украины 2001 года - медленный рост и неясные перспективы // Ділова Україна. - 2002. - № 18(930), 20 березня.
7. Стаховский Д. Рынок страхования жизни: проблемы остаются // Галицькі контракти. - 2003. - № 5. - С. 13.

Summary

The article considers the main stages of development of life insurance in Ukraine from 1990 till 2000. The development of this sphere at the present stage is analyzed. Also social and economic significance of life insurance, the main directions of its reforming and reasons, which constrain development of long-term accumulative life insurance in Ukraine are pointed out.